

Satisfacția cu viața în satele din România

O societate prosperă, coezivă, mulțumită cu ea însăși, cu alte cuvinte o lume aproape de paradis, nu este neapărat una bogată. În schimb, o astfel de lume este una în care oamenii reușesc să își satisfacă aspirațiile, să aibă ceea ce își doresc să aibă. Este o lume în care oamenii sunt satisfăcuți cu viața.

În cele ce urmează caut să ofer informații în acest sens despre ruralul românesc. Mă întreb cât de satisfăcuți cu viața sunt cei de la sate, în ce măsură diferă ei de orășeni, ca și de alți europeni.

În acest scop explorez datele oferite de Eurobarometrul rural 2005 (FSD-MMT), punându-le în comparație cu alte surse de date. Privesc lucrurile atât în dinamică, urmărind în ce măsură satisfacția celor de la sate s-a modificat în ultimul deceniu, dar și comparativ, atât în relație cu orășenii, dar și cu nivelele de satisfacție din țările europene

Mai întâi veniturile

Există multe modalități de a măsura satisfacția cuiva cu situația în care se află. Conceptul, în sine, este unul complex. El presupune o predispoziție generală dată de modul de relaționare cu lumea din jur, privită prin lentila așteptărilor pe care cineva le are de la viață. Este un construct latent, un lucru interior fiecăruia și care se manifestă prin satisfacția cu fiecare element al vieții, cu viața în general, cu autodefinirea drept fericit sau nefericit etc.

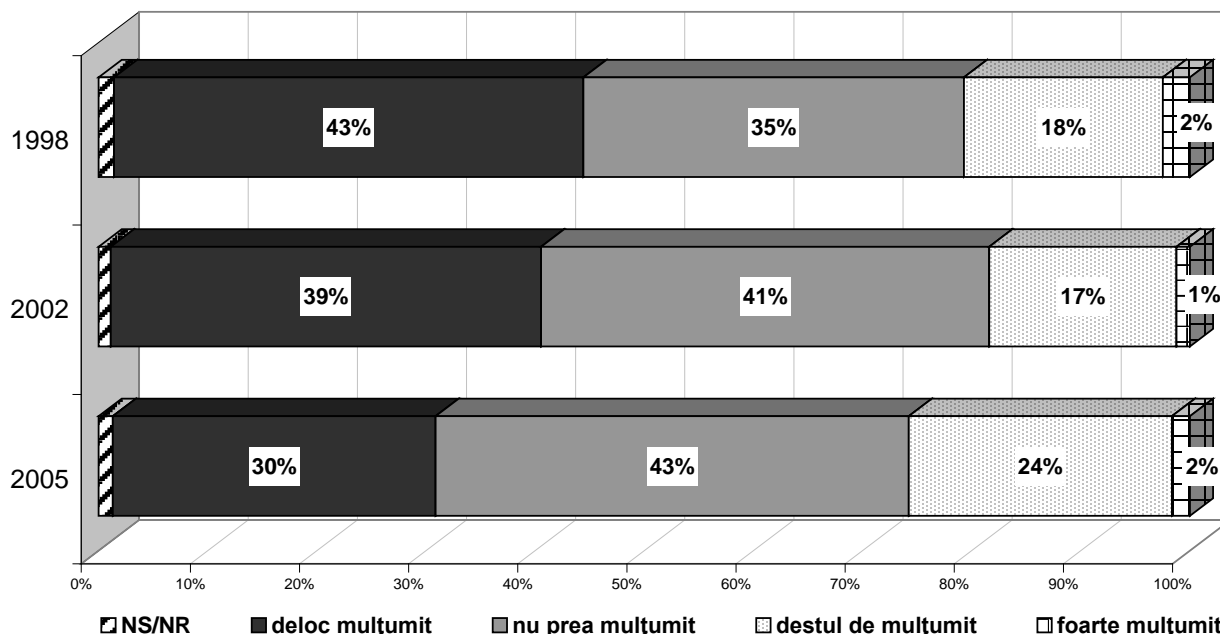
Veniturile, banii, reprezintă variabila cea mai „instrumentală” și cea mai „obiectivă” în acest sens. Se spune că banii nu aduc fericirea, însă ei pot fi un instrument care să o faciliteze. De aici instrumentalitatea, atât timp cât banii pot fi folosiți pentru a cumpăra bunuri care să ajute la împlinirea aspirațiilor. Pe de altă parte, banii, veniturile, averea sunt lucruri care pot fi ușor cuantificate folosind aceeași unitate de măsură pentru fiecare individ, indiferent de preferințele sale. Nu același lucru se poate spune, de exemplu, despre starea de sănătate, atâta vreme cât este greu de decis cu cât diminuează fiecare boală în parte nivelul sănătății cuiva în raport cu toate celelalte maladii¹.

O investigație rapidă a datelor indică faptul că românii din mediul rural sunt în general nemulțumiți de banii pe care îi au (Figura 1). Aproximativ trei sferturi au motive de nemulțumire, în timp ce doar unul din patru se declară mai degrabă satisfăcuți de situația lor. Tendința față de ultimii ani ai mileniului II este însă una de ușoară îmbunătățire. Sunt semnificativ mai puțini săteni „deloc mulțumiți” de banii pe care îi au, în timp ce numărul celor „foarte mulțumiți” rămâne practic

¹ Să presupunem că, prin absurd, ar exista un individ perfect sănătos. Să zicem că i-am acordat, convențional, un scor de sănătate de 100 de puncte. Mai departe, pentru a determina scorul de sănătate al altor indivizi, putem scădea din 100, un anumit număr de puncte pentru fiecare boală pe care o are în parte, diferențiat în funcție de gravitate. Este însă practic imposibil să ierarhizezi gravitatea bolilor. Ce este mai grav: o rinită alergică sau o tulburare cronică a stomacului care te face să nu poți suporta anumite alimente? Din această perspectivă rezultă relativa obiectivitate a banilor, a averii, mai ușor de măsurat folosind același etalon.

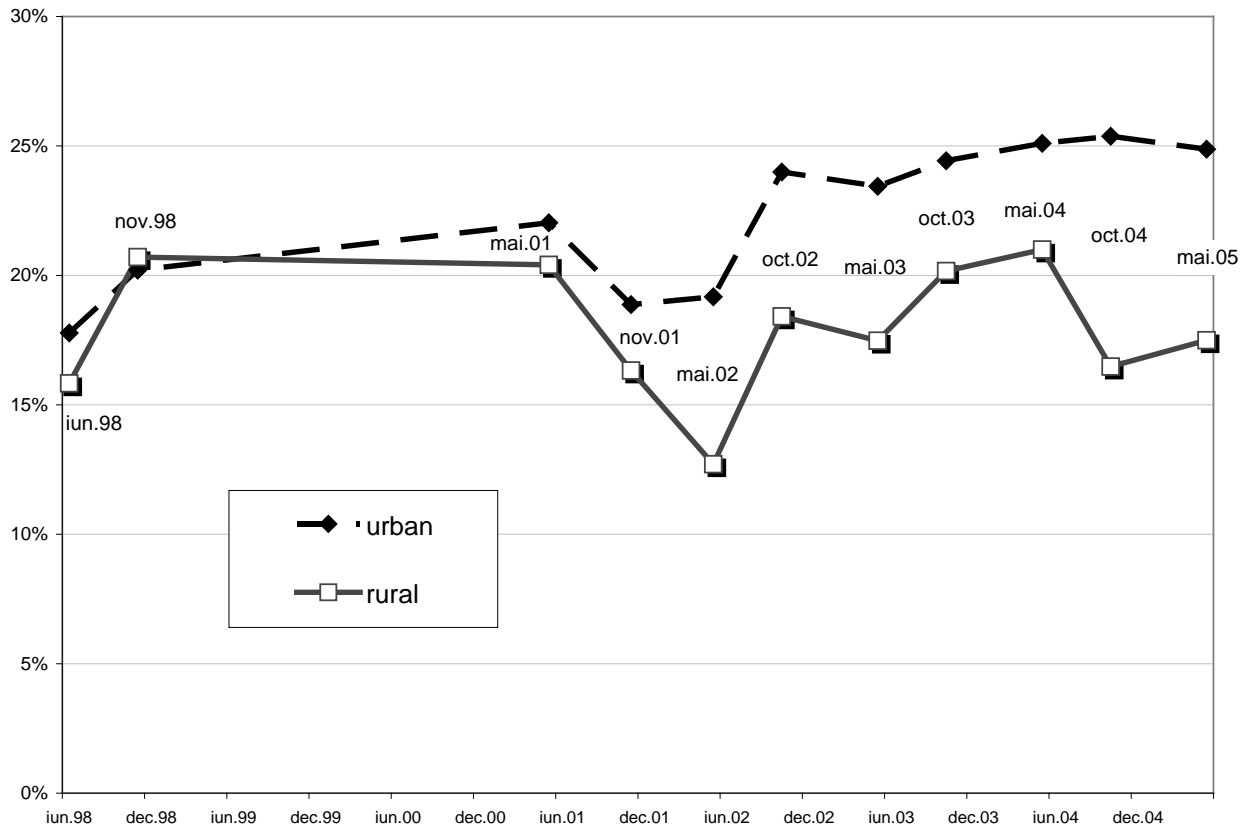
constant. Creșterea importanță este cea a unei pătri „destul de mulțumite” de situația sa financiară.

Figura 1. Satisfacția cu banii în mediul rural: 1998-2002-2005

Surse: 1998- BOP-FSD, noiembrie 2005 (am luat în considerare doar repondenții din mediul rural); 2002- Eurobarometrul rural, FSD, decembrie 2002; 2005-Eurobarometrul Rural, FSD, noiembrie 2005.

Figura 2. Evoluția ponderii celor mulțumiți cu banii, în urban și în rural, 1998-2004

Sursa datelor: BOP-FSD, valurile iunie 1998, noiembrie 1998, mai 2001, noiembrie 2001, mai 2002, octombrie 2002, mai 2003, octombrie 2003, mai 2004, octombrie 2004, mai 2005. Cifrele prezentate grafic reprezintă ponderea celor „foarte mulțumiți” și „destul de mulțumiți” în totalul populației de referință (urban, respectiv rural).

Pe ansamblu însă, mai ales după 2000, procentul orășenilor mulțumiți de banii pe care îi au se menține constant mai mare decât cea corespondentă pentru mediul rural (Figura 2).

Același tip de concluzii rezultă din investigarea standardului subiectiv de viață. Acesta reprezintă o autoevaluare a veniturilor, în funcție de etichete convenționale, precum „strict necesar”, „traî decent” sau „tot ce ne trebuie”. Subiecții sunt rugați să se plaseze pe o scală de cinci trepte în funcție de aceste referențiale (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1. Standardul subiectiv de viață, în mediul rural: 1998-2002-2005

	nov.98	dec.02	nov.05
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	26%	52%	31%
Ne ajung numai pentru strictul necesar	38%	38%	38%
Ne ajung pentru un traî decent, dar fără bunuri scumpe	25%	7%	23%
Reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii	9%	1,3%	6%
Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără restrângeri	2%	0,6%	0,8%
NS/NR	0,3%	1,6%	1,6%
	100%	100%	100%

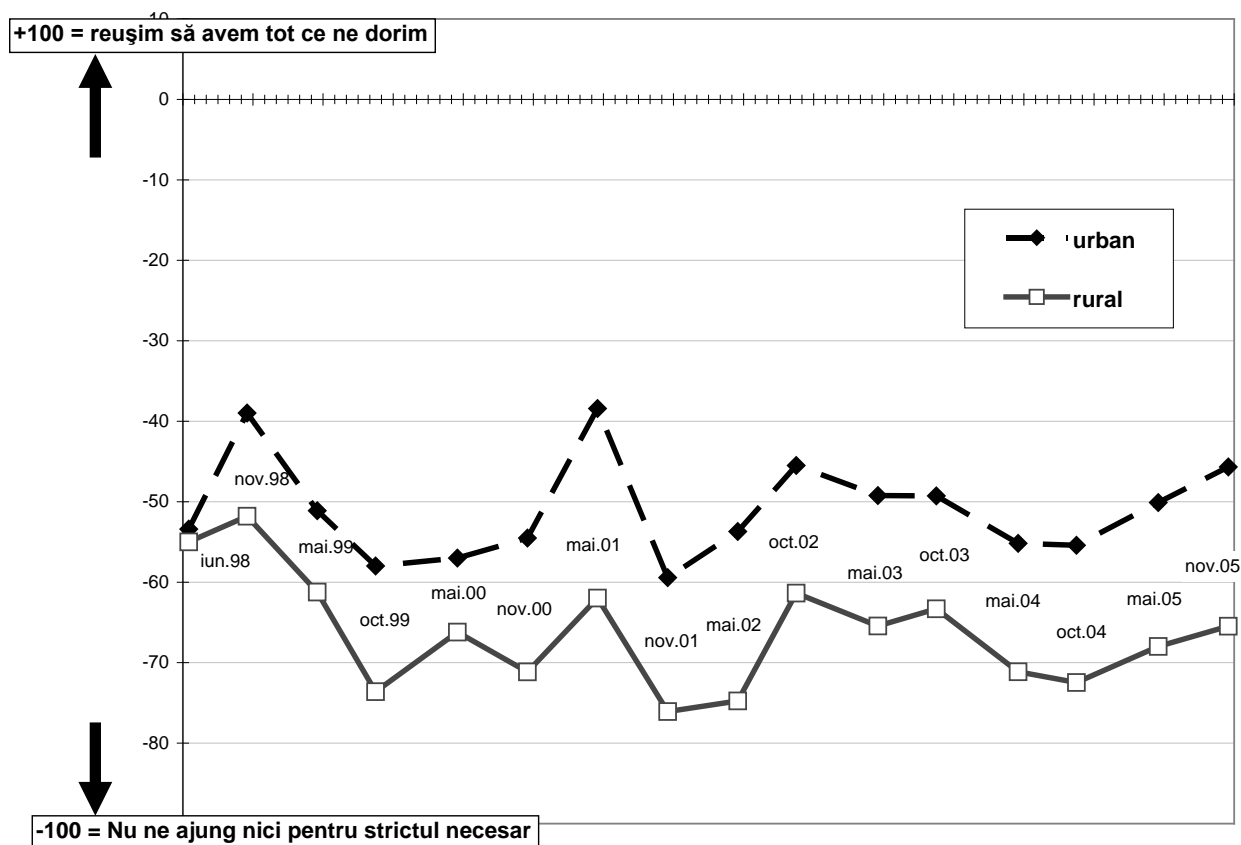
Surse: 1998- BOP-FSD, noiembrie 2005 (am luat în considerare doar repondenții din mediul rural); 2002-Eurobarometrul rural, FSD, decembrie 2002; 2005-Eurobarometrul Rural, FSD, noiembrie 2005.

Am arătat altundeva², că modul în care românii își autoapreciază veniturile indică o creștere a insatisfacției în perioada 1990-2000, urmată, începând cu 1999, de o relativă stabilitate în jurul aceluiași valori. Trenduri similare pot fi remarcate și în mediul rural (Figura 3). Reprezentările despre propriile venituri, în raport cu necesitățile sunt din ce în ce mai negative până în 1998-1999, după care se stabilizează în jurul unui nivel de echilibru, indicând o insatisfacție ridicată față de capacitatea de a-și satisface nevoile. Mai bine de două treimi dintre sătenii din România reușesc să își satisfacă cel mult strictul necesar. Dintre aceștia, jumătate declară că veniturile lor nu le pot acoperi nici măcar strictul necesar.

Diferențele față de mediul rural sunt destul de importante și se mențin practic constante începând cu 1999. Orășenii percep la rândul lor o discrepanță importantă între posibilități și nevoi, însă, în medie, sunt mai puțin nesatisfăcuți decât cei din mediul rural.

² Vezi capitolul 2 în Bogdan Voicu. 2005b. *Penuria Pseudo-Modernă a Postcomunismului Românesc. Volumul II. Resursele*, Iași: Expert Projects.

Figura 3. Evoluția standardului subiectiv de viață, 1998-2005, în urban și în rural.

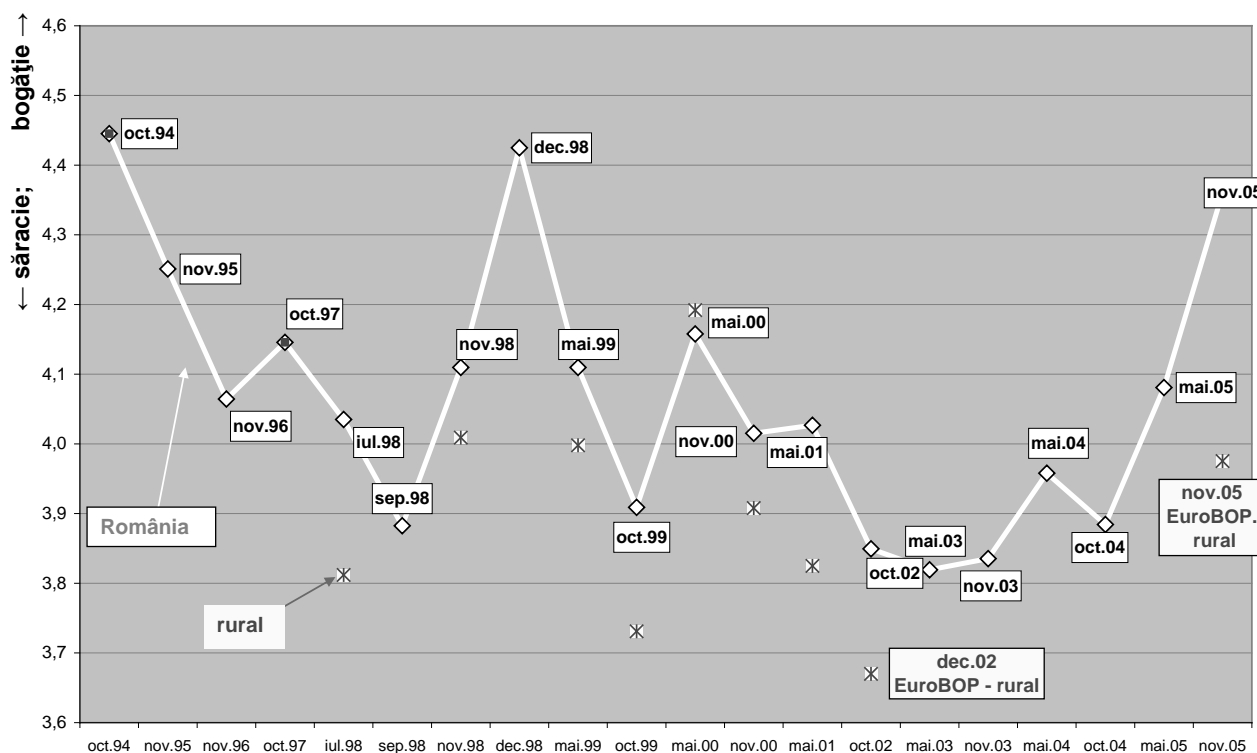
Sursa datelor: BOP-FSD, valorile iunie 1998-2005. Cifrele prezentate grafic reprezintă un indice al aprecierii veniturilor, calculat ca Indice al Opiniei Dominante, acesta reflectă diferența dintre cei care declară fie că „Reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii”, fie că „Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără restrângeri.” și cei care declară despre venituri că „Nu ne ajung nici pentru strictul necesar”, „Ne ajung numai pentru strictul necesar”, ponderată cu numărul total de răspunsuri non-neutre (adică fără cei care spun că „Nu știu” sau că „Ne ajung pentru un trai decent, dar fără bunuri scumpe”). Indicele ia valori de la -100 la +100, valorile mai mari reflectând evaluării pozitive ale veniturilor.

Sărac sau bogat?

Nu este o noutate faptul că românii se consideră săraci. Este unul dintre stereotipurile care apare frecvent în discursul public. Există însă o ușoară ezitare în același discurs public în a localiza sărăcia la orașe sau la sate. Pe de o parte veniturile bănești sunt în mod cert mai reduse în mediul rural, însă există o reprezentare destul de larg împărtășită că alimentele produse în gospodărie scad substanțial costul vieții la sate. Rezultatul pare unul incert. Datele confirmă însă ipoteza consistenței dintre nivelul „obiectiv” de trai și sentimentele subiective asupra sa.

Cei din mediul rural se dovedesc a se defini sistematic mai săraci decât orașenii, iar distanța dintre cele două medii pare a oscila în ultimii zece ani în jurul unui nivel de echilibru (Figura 4).

Figura 4. Autoetichetarea ca sărac/bogat: „În orice societate, unii oameni se consideră bogați, alții se consideră săraci. Dvs. Unde vă situați pe următoarea scală? 1= sărac ... 10=bogat”

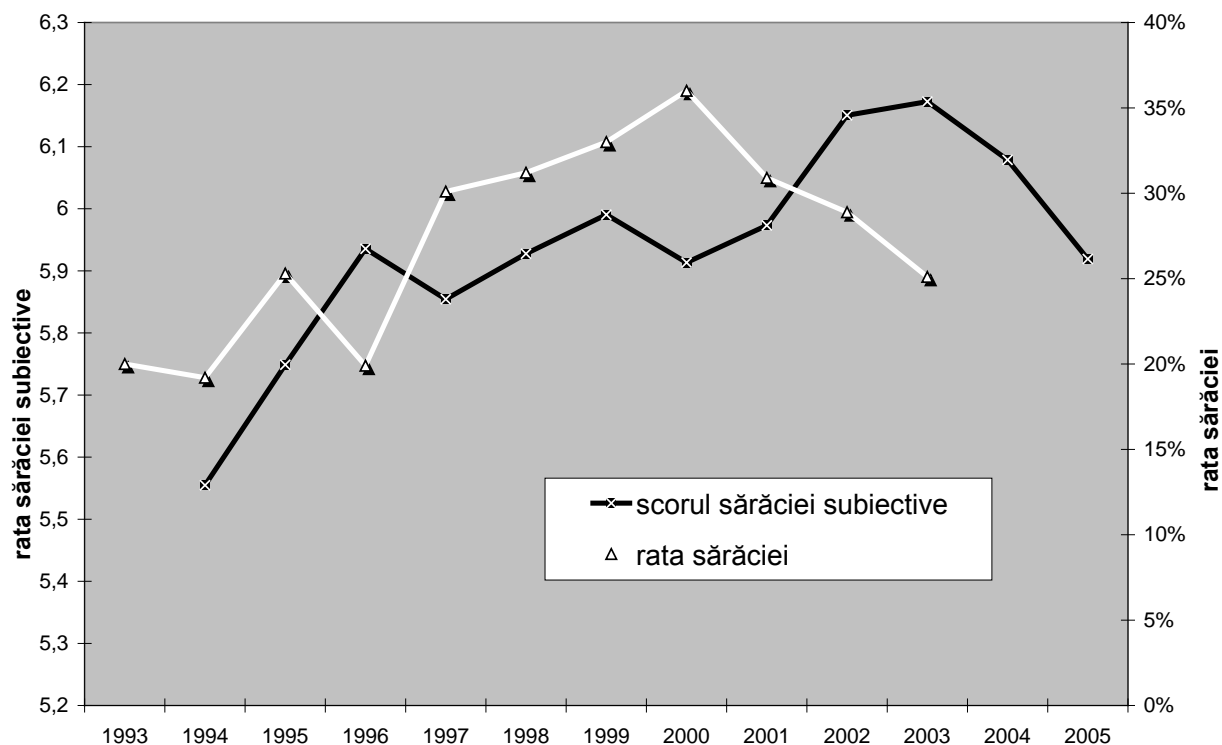
Surse: 1994-1998: seria de sondaje pe eşantioane naționale *Diagnoza Calității Vieții a ICCV*; 1998-2005: *BOP-FSD*. Cifrele reprezentate grafic sunt calculate ca medii pentru eşantioanele luate în considerare. Dreapta albă unește punctele care descriu autoetichetarea ca sărac calculată pentru întreaga populație a României (tot eşantionul, și urban și rural), în timp ce punctele care definesc mediul rural sunt calculate luând în considerare doar respondenții de la sate.

La nivel agregat, legătura cu sărăcia „obiectivă” este de altfel una extrem de puternică. Figura 5 prezintă legătura dintre rata sărăciei și indicele de sărăcie subiectivă dat de auto-etichetarea ca sărac. Se observă o variație a sărăciei subiective ușor întârziată față de rata sărăciei obiective. La 1-2 ani după ce sărăcia calculată pe baze „obiective” scade, oamenii încep să se definească a fi un pic mai bogați și invers³.

Relația descrisă de Figura 5 este înregistrată la nivel național. Se poate însă ține cont și de faptul că, la nivel agregat, cei din rural mențin practic o distanță relativ constantă față de cei din urban în ce privește media auto-etichetării ca sărac (Figura 4). De aici și așteptarea ca și în mediul rural să poată fi regăsit același efect al întârzierii de aproximativ doi ani în ce privește efectul schimbării condițiilor de trai asupra modului subiectiv de definire a situației.

³ O diducție mai amplă în acest sens este disponibilă în Bogdan Voicu. 2005b. *Penuria Pseudo-Modernă a Postcomunismului Românesc. Volumul II. Resursele*, Iași: Expert Projects

Figura 5. Relația dintre autoetichetarea ca sărac (sărăcia subiectivă) și rata sărăciei: România: 1993-2005

Surse: Grafic preluat din B.Voicu (2005: 34, figura 3.6). Scorul sărăciei subiective este obținut prin scăderea din valoarea 10 a indicelui autoetichetării pe scala sărac-bogat prezentat în Figura 4. Rata sărăciei este preluată din rapoarte oficiale. Pentru amândoi indicatorii creșterile indică creșteri ale sărăciei.

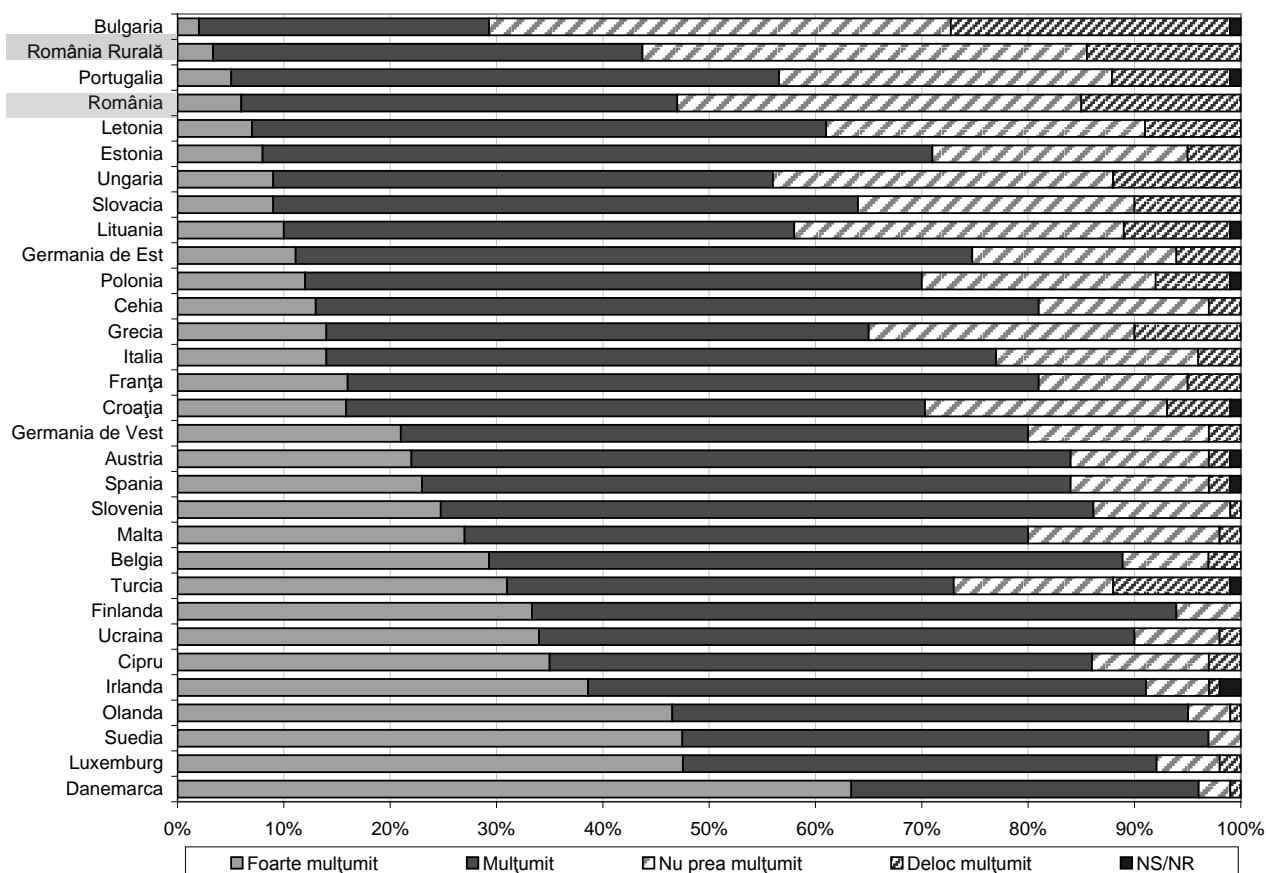
Satisfacția cu viața, ruralul românesc în context european

Dincolo de bani și sărăcie, rămâne însă nivelul de satisfacție cu viața. Oamenii pot fi satisfăcuți cu viața chiar dacă nu au acces la multe din beneficiile vieții moderne. Totuși, datele comparative plasează românii alături de bulgari, între cei mai nemulțumiți europeni în ce privește felul în care trăiesc (Figura 6). Mai mult decât atât, datele Eurobarometrului Rural 2005, plasează România rurală la un nivel de insatisfacție mai redus decât restul țării.

Dintre țările membre sau candidate la integrarea în Uniunea Europeană, doar Portugalia are aparent nivele apropiate ale nemulțumirii. Trebuie însă notat faptul că procentul portughezilor „mediu mulțumiți” este mult mai ridicat. România și Bulgaria rămân de departe cele mai nesatisfăcute țări din spațiul Uniunii Europene. De altfel, satisfacția cu viața urmează obișnuitele trasee descrescătoare de la Vest spre Est și dinspre Nord spre Sud. Fiind vorba de aceleași decalaje care pot fi regăsite și în ce privește dezvoltarea economică, participarea civică, capitalul uman, valorile asociate modernității și modernității târzii etc., este probabil ca standardele de referință în ce privește o viață satisfăcătoare să fie în general aceleași de-a lungul Europei. Românii și bulgarii și le îndeplinesc însă în mai mică măsură, ceea ce contribuie la generarea unei nemulțumiri mai

accentuate cu modul în care trăiesc.

Figura 6. Satisfacția cu viața în Europa

Sursa datelor: Eurobarometrul 64, oct.-nov. 2005⁴; Eurobarometrul Rural FSD, nov. 2005. Răspunsuri la întrebarea *Luând în considerare totul, cât de satisfăcut sunteți cu viața dvs. (felul în care trăiți)?*.

În mediul rural, satisfacerea acestor standarde este și mai redusă. Locuirea are o calitate mai slabă, sub toate aspectele: suprafața locuințelor, calitatea construcției, accesul la utilități etc.⁵. Veniturile sunt mai reduse. Posibilitățile de petrecere a timpului liber sunt mai reduse. Potențialul de dezvoltare pare mai mic etc.

Pe de altă parte, să notăm și faptul că aproximativ jumătate dintre românii din mediul rural se declară a fi satisfăcuți cu viața pe care o duc. Doar 14% declară că nu sunt deloc mulțumiți de felul în care trăiesc. Ca și în alte societăți, avem de a face cu o dublă comparație: pe de o parte este vorba de raportarea la standardele contemporane europene, care face ca nivelul de insatisfacție să fie mai redus decât în Europa. Pe de altă parte, comparația cu standardele date de posibilitățile medii la nivel național, determină o insatisfacție mai ridicată decât în urban, dar și la ajustări ale nemulțumirii, evitând o disonanță cognitivă puternică dată de discrepanța dintre nivelul de aspirații și posibilitățile concrete de a satisface aceste aspirații.

⁴ http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb64/eb64_en.htm.

⁵ Vezi Bogdan Voicu & Mălina Voicu. 2005. Accesul la utilități publice în România, *Calitatea Vieții*, 1-2/2005: 21–50.

Ce îi mulțumește și ce nu îi mulțumește pe sătenii din România

Parafrazând o reclamă difuzată în urmă cu ceva timp pe posturile românești de televiziune, se poate spune că viața este fără îndoială o realitate complexă. Ea poate fi definită drept o mixtură de nevoi fiziologice, trăiri spirituale, interacțiuni sociale, confruntări cu mediul. O parte din aceste elemente sunt luate în considerare de Eurobarometrul Rural FSD-MMT 2005. Sunt înregistrate astfel satisfacția cu viață socială, cu locuința, cu siguranța personală, cu banii, cu locul de muncă, cu starea de sănătate (Tabelul 2, Figura 7).

Să notăm că o bună parte dintre acestea se plasează la nivele mai reduse în mediul rural decât în mediul urban, respectiv în România față de restul țărilor Europene. Românii își întâlnesc cel mai rar prietenii, și au încrederea cea mai redusă în oameni⁶. Înghesuiala din locuințe, accesul la utilități, calitatea materialelor de construcție sunt la nivele inferioare mediei europene și chiar față de aproape fiecare țară în parte, iar în mediul rural situația este și mai dificilă⁷. Starea de sănătate pare mai proastă dacă luăm în considerare indicatori precum speranța de viață, incidența obezității sau cea a unor boli grave, precum cele cardio-vasculare și tuberculoza⁸. La polul opus, criminalitatea este mai redusă decât în majoritatea țărilor europene. Probabil ea este de asemenea mai redusă în rural decât în urban.

Tabelul 2. Mulțumirea față de diferite elemente ale vieții, în România rurală

Cât de satisfăcut sunteți cu...	Deloc mulțumit	Nu prea mulțumit	Destul de mulțumit	Foarte mulțumit	Nu știe	Nu a răspuns	Total
Viața dvs. socială (relațiile cu prietenii, colegii, rudele, vecinii)	4%	12%	67%	16%	1%	1%	100%
Locuința dvs.	6%	18%	62%	12%	1%	1%	100%
Siguranța dvs. personală	6%	23%	57%	11%	3%	1%	100%
Locul dvs. de muncă*	20%	28%	37%	7%	3%	6%	100%
Felul în care trăiți	14%	41%	40%	3%	1%	1%	100%
Sănătatea dvs.	10%	33%	47%	9%	1%	1%	100%
Banii pe care îi aveți	30%	42%	25%	2%	1%	1%	100%

Sursa datelor: Eurobarometrul Rural FSD, nov. 2005. * Pentru satisfacția cu locul de muncă au fost luați în considerare doar cei ce au un loc de muncă.

Modul în care sătenii din România evaluează aceste elemente pare însă a nu ține neapărat cont de diferențele enumerate mai sus. Viața socială, locuința și siguranța personală sunt evaluate în general pozitiv. Ruralul românesc se declară astfel satisfăcut de relațiile sociale care îl definesc, ca și de calitatea locuințelor. Explicațiile sunt diferite. Pe de o parte, relativul tradiționalism al comunităților rurale nu presupune interacțiuni dese cu prietenii, cu vecinii. Relațiile sunt dezvoltate

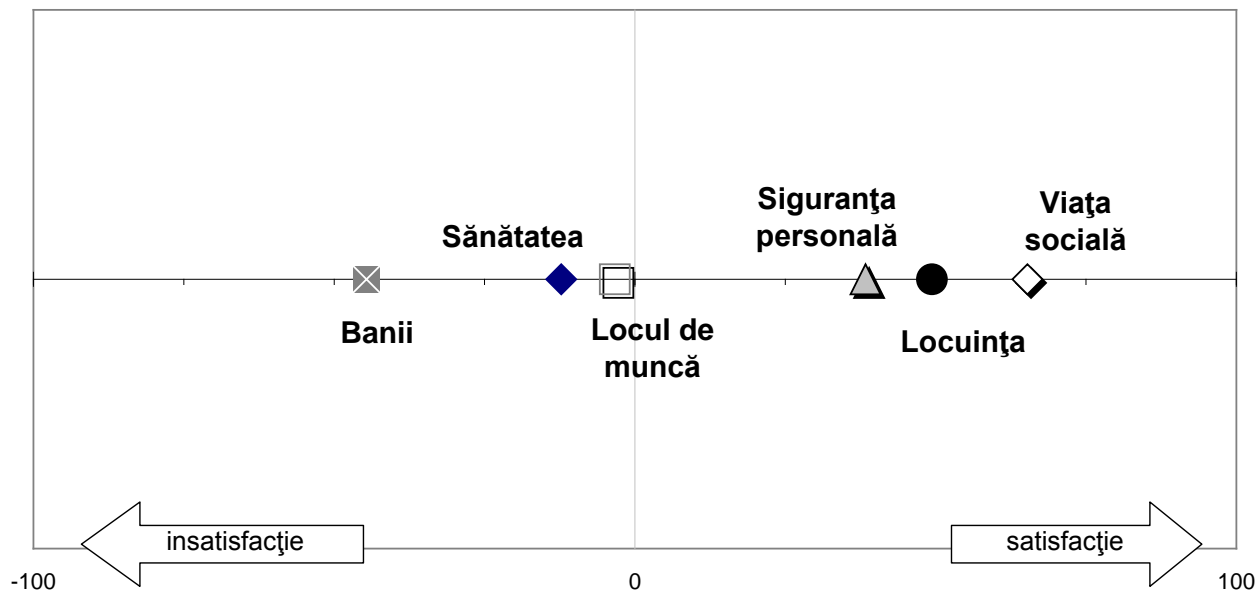
⁶ Bogdan Voicu. 2005. Social capital: bonding or bridging Europe?, în Horațiu Rusu, Bogdan Voicu, eds. 2005a. *EU Integration Process from EAST to EAST: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World*, Sibiu: Psihomedica: 77-98. Aproximativ unul din trei români petrece timp cu prietenii cel puțin o dată pe săptămână. Cifra este similară cu cea înregistrată în Ungaria, Albania, Moldova, Polonia și Rusia, însă este inferioară restului Europei. În general cam jumătate dintre europeni declară că își întâlnesc prietenii măcar o dată pe săptămână, însă cifrele sunt mai ridicate (câtre 75%) în Nord, Vest și Sud.

⁷ Mălina & Bogdan Voicu. 2006. Cât de bine se simt orașenii în locuințele lor, în Dumitru Sandu, coord., *Mentalități în România urbană*, Iași: Polirom: sub tipar.

⁸ Eurostat. 2005. *Eurostat Yearbook 2005*; WHO. 2005. *The world health report 2005*.

în principal în cadrul grupului de rudenie. Prietenii devin importanți abia în societăți moderne, în principal în cele marcate de modernitatea târzie⁹. De aici mulțumirea față de viața socială: deși redusă ca frecvență, ea este adecvată nevoilor de socializare manifeste în comunitățile rurale.

Figura 7. Mulțumirea față de diferite elemente ale vieții, în România rurală

Cifrele reprezentate grafic sunt indici ai opiniei dominante (IOD) calculați pe baza datelor raportate în Tabelul 2. Răspunsurile „foarte mulțumit” și „destul de mulțumit” au fost considerate ca indicând satisfacția. Cele de tipul „deloc mulțumit” și „nu prea mulțumit” au fost tratate drept semne ale insatisfacției. Indicii variază de la -100 (insatisfacție totală) la +100 (satisfacție totală). Dacă, spre exemplu, toți respondenții ar fi răspuns cu „deloc mulțumit” sau „nu prea mulțumit” în ce privește starea de sănătate, atunci valoarea IOD pentru „sănătate” ar fi fost -100. La polul opus, dacă toți ar fi fost „destul de mulțumiți” sau „foarte mulțumiți” în ce privește starea de sănătate, atunci IOD pentru „sănătate” ar fi luat valoarea +100. Orice alt scor indică un grad intermediar de satisfacție.

Sursa datelor: Eurobarometrul Rural FSD, nov. 2005. * Pentru satisfacția cu locul de muncă au fost luați în considerare doar cei ce au un loc de muncă.

Locuințele prezintă o caracteristică importantă: într-un procentaj covârșitor de mare, ele sunt în proprietatea gospodăriilor care le locuiesc. Chiriașii sunt o raritate în România, practic lipsind cu desăvârșire în mediul rural. De aici o primă sursă de mulțumire: locuințele sunt în proprietatea gospodăriei.

Pe de altă parte, calitatea este, din multe puncte de vedere, departe de cea a locuințelor din Europa, ca și a celor din mediul urban. De exemplu, în ruralul românesc, conform datelor Eurobarometrului Rural FSD-MMT 2005, 85% dintre săteni stau în imobile lipsite de confortul prezenței closetului în locuință, iar alți 2% declară că nu au deloc closet. În mediul urban, doar 18% dintre locuințe nu au toaleta în interior. În țările Europei de Vest, în general ponderea locuințelor fără closet în interior este de 1%, cu n maxim de 5% în Portugalia. Fostele țări comuniste integrate în UE au și ele medii naționale de aproximativ 10% locuințe fără closet în interior. Ponderea caselor fără locuință este de 30% pe ansamblul Bulgariei, mult mai mică decât cele 53% care reprezintă cifra corespunzătoare pentru România (cifra include atât urbanul, cât și ruralul). Aceasta ar fi o

⁹ Vezi Ray Pahl. (2003). *Despre prietenie*, București: Antet, și Anthony Giddens. (1990). *Consequences of modernity*, Cambridge: Polity Press.

sursă de potențială nemulțumire față de locuire. Probabil însă că toaleta în casă, în mediul rural, reprezintă un confort inutil, în condițiile în care nu există canalizare. Din acest punct de vedere este posibil ca standardul dezirabil de locuire al sătenilor din România să fie mai puțin sofisticat decât în țările europene.

Insatisfacția maximă rămâne cea legată de bani. Statisticile plasează România și Bulgaria destul de departe de restul țărilor membre ale Uniunii Europene¹⁰. Uniunea Europeană reprezintă fără doar și poate referențialul extern cel mai des folosit de către români în evaluarea situației lor. Dacă este mai greu să ai informații ușor cuantificabile despre viața socială și calitatea locuințelor, veniturile sunt în schimb extrem de vizibile. Ele sunt prezente în statisticile oficiale, dar și în toate povestirile migranților circulatori, care merg să muncească în Vest și trimit apoi bani familiei, prietenilor și rudelor rămase în țară. Bani sunt pe de altă parte puțini în raport cu cei ai orașenilor, în raport cu produsele aflate în magazine.

Sănătatea și locurile de muncă atrag nivele de satisfacție medii. Comparația cu vestul, sau cu urbanul este în acest caz dificilă. Nivelul de sănătate este greu de cuantificat, iar speranța de viață, incidența bolilor, obezitatea sunt vizibile mai ales în statistici. Unul din aceste elemente – obezitatea – nu are nici măcar darul de a fi etichetat negativ de o populație în care jumătate dintre indivizi sunt supraponderali¹¹.

În ciuda șomajului mai degrabă redus la nivel european, în România există încă nostalgia ocupării totale proclamate în comunism. Oamenii se așteaptă ca toată lumea să aibă un loc de muncă, iar cei care nu reușesc să aibă unul sunt priviți cu compasiune. De aici o relativă satisfacție în momentul în care ai unde lucra, ce e drept știrbită de salarizarea considerată a fi sub nivelul performanței, ca și de condițiile de muncă adesea dificile.

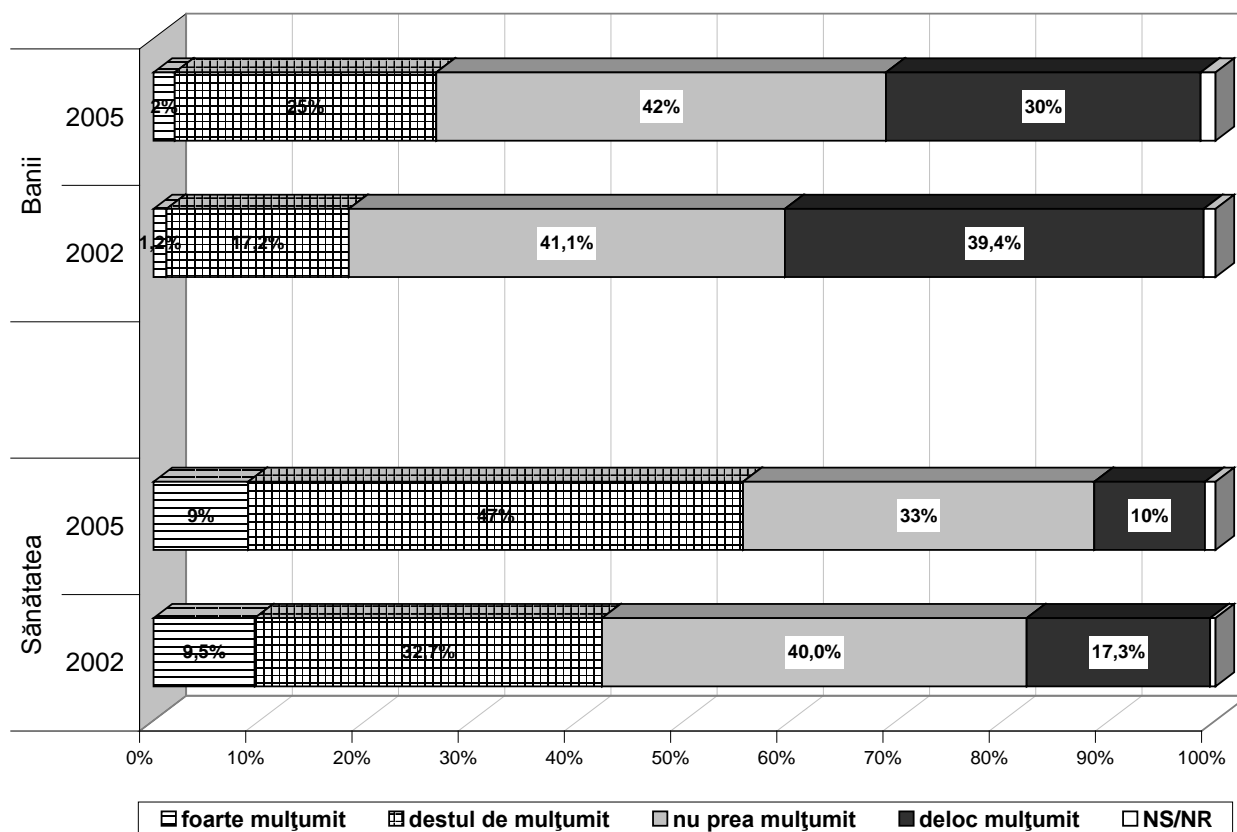
Valul octombrie 2005 al Barometrului de Opinie Publică al FSD permite evaluarea diferențelor dintre rural și urban în ce privește satisfacția față de sănătate, bani și locul de muncă. Pentru toate cele trei domenii menționate, în urban cei foarte mulțumiți sau destul de mulțumiți sunt cu aproximativ 10 puncte procentuale mai mulți decât în rural.

Față de 2002, cele două valuri ale Eurobarometrului rural permit comparații în ce privește banii și sănătatea. În ambele cazuri se constată evaluări semnificativ mai pozitive din punct de vedere statistic. Cei mulțumiți de sănătatea lor sunt cu 14 puncte procentuale mai mulți în 2005 decât în 2002. Similar, în 2005 cei mulțumiți de câți bani au sunt cu 9 puncte procentuale mai mulți decât procentul similar înregistrat în 2002 (Figura 8).

¹⁰ Eurostat: <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.

¹¹ Eurostat.

Figura 8. Satisfacția cu banii și cu sănătate în România rurală: 2005 față de 2002

Sursa datelor: Eurobarometrul Rural FSD, nov. 2005, respectiv, Eurobarometrul Rural FSD, dec. 2002. Diferențele de distribuție dintre cele două serii de date sunt semnificative la $p \leq 0,0005$.

Cine sunt cei mai mulțumiți săteni

Oamenii sunt ființe consistente și tind să aibă o satisfacție difuză față de viață la modul general care se manifestă prin nivele specifice ale satisfacției față de fiecare element component. Să ne imaginăm doi indivizi perfect identici din punct de vedere al nivelului de aspirații în ce privește standardul dezirabil de locuire. Să presupunem și că familiile lor sunt perfect identice, că locuiesc în locuințe perfect identice și că unul este un pic mai mulțumit de viața pe care o duc decât celalalt. Atunci este probabil ca cel care este în general mai satisfăcut cu situația sa să se declare mai satisfăcut cu locuința pe care o are, deși aparent nu ar avea nici un motiv în acest sens, nivelul de aspirații și condițiile de locuire fiind aceleași pentru cei doi indivizi ipotetici.

Această consistență a ființelor umane se traduce prin faptul că, pe termen lung, oamenii nu pot fi nemulțumiți de un element esențial al vieții lor și mulțumiți de toate celelalte. Ei vor căuta să își ajusteze nivelele de aspirații astfel încât să evite deopotrivă disonanța cognitivă și eventualele inconsistențe de status, atingând o stare de echilibru în care nivelele de satisfacție față de diferitele elemente ale vieții lor să nu difere foarte mult.

Analiza statistică relevă acest fapt. Cele șapte elemente ale vieții de zi cu zi incluse în Tabelul 2 se dovedesc a fi manifestări ale aceleiași satisfacții difuze: indivizii care se declară mai satisfăcuți decât ceilalți de un element al vieții lor sau de viață ca întreg, tind să se declare mai

satisfăcuți și față de celelalte elemente luate în considerație. Reciproca este și ea valabilă¹².

De aici și un alt temei explicativ pentru faptul că toate domeniile în care am investigat satisfacția locuitorilor din rural și urban oferă aceeași ierarhie a mulțumirii: cei din rural sunt sistematic mai nesatisfăcuți de situația lor. În mod similar, românii sunt sistematic mai nemulțumiți de situația lor decât ceilalți europeni.

Cei din rural și cei din urban nu operează mereu cu un standard de aspirații comun în toate detaliile sale (vezi exemplul cu toaleta în curte), însă ei respectă, în principiu, standarde similare celor europene. Posibilitățile mai reduse de a satisface aceste standarde îi fac să fie în general mai nemulțumiți de situația în care se află.

Tabelul 3. Indicele general de satisfacție cu viața pentru diferite categorii de localități și de status social

Caracteristici ale localității			Caracteristici individuale/ale gospodăriei		
Gradul de dezvoltare a comunei	săracă	5,2	sex	masculin	5,4
	Mediu dezvoltată	5,3		feminin	5,2
	dezvoltată	5,4			
Localizarea satului în comună	centru de comună	5,4	ultima școală absolvită	fara scoala	4,5
	periferic	5,2		primar	5,0
Istoria economică	fost cooperativizat	5,3		gimnazial	5,2
	necooperativizat	5,6		ucenici	5,3
Forma de relief	câmpie	5,3		treapta I liceu	5
	câmpie-deal	5,3		profesionala	5,6
	deal	5,2		liceu	5,7
	deal-munte	5,8		scoala maistri	5,6
	munte	4,8		scoala post-liceala	5,6
Distanța până la cel mai apropiat oraș (km)	sub 10 km	5,3		universitar de scurta durata, colegiu	6,1
	10-16 km	5,0	universitar de lunga durata	6,6	
	16-22 km	5,5			
	peste 22 km	5,4	Venit pe membru în gospodărie (RON)	sub 70 RON	4,7
				70-150 RON	5,2
				150-300 RON	5,5
				peste 300 RON	6,1
			Suprafață pe membru în locuință (m ²)	sub 7 m ²	5,0
				7-15 m ²	5,2
				15-30 m ²	5,4
				peste 30 m ²	5,7

Sursa datelor: Eurobarometrul Rural FSD, nov. 2005. Cifrele reprezintă medii ale indicelui de satisfacție cu viața. Acesta ia valori între 0-insatisfacție totală și 10-satisfacție maximă.

O întrebare legitimă este cine este mai satisfăcut decât ceilalți de felul în care trăiește, în

¹² Am utilizat analiza factorială. Aceasta s-a dovedit a fi adecvată datelor (KMO=0,841). Analiza scree plot-ului relevă existența unei singure dimensiuni latente, factorul respectiv – extras prin Principal Axis Factoring – explicând 40% din variația celor 7 itemi (vezi Tabelul 2). Toate comunalitățile sunt mai mari de 0,3, indicând apartenența fiecărui item în parte la respectivul spațiu.

satele din România. Pentru a răspunde, am luat în considerare un indice compozit de satisfacție generalizată cu viața, calculat pentru fiecare individ în parte prin utilizarea satisfacției parțiale cu șase din cele șapte elemente incluse în Tabelul 2: satisfacția cu banii, cu locuința, cu sănătatea, cu viața socială, cu siguranța personală, și cea cu felul în care trăiește¹³. Indicele cu pricina ia valori între 0 – insatisfacție totală și 10 – satisfacție totală¹⁴.

Am investigat apoi valorile acestui indice pentru diferite categorii sociale din mediul rural (Tabelul 3). Cei mai satisfăcuți de situația lor sunt cei mai bine educați din punct de vedere școlar, bărbații, cei din satele de la granița dintre deal și munte, tinerii, cei cu venituri mai mari, cei care au condiții de locuit mai bune¹⁵. Toți acești au o caracteristică comună: înțeleg mai bine mediul social în care trăiesc și îi pot prezice mai bine acțiunile. Ei sunt prin urmare mai bine echipați pentru a profita de oportunitățile mediului social, pentru a-și satisface nevoile.

Ieri, azi, mâine

Aproximativ un sfert (27%) dintre sătenii din România declară că trăiesc mult mai bine decât părinții lor. Alți 38% o duc „puțin mai bine”, iar 13% declară că o duc la fel. Doar o minoritate (15%) declară că o duc „ceva mai prost” sau „mult mai prost”, în timp ce 7% nu știu cum o duceau părinții lor la vârsta pe care o au ei în prezent.

Comparația cu propria situație în urmă cu un an prezintă o imagine diferită: jumătate dintre locuitorii din mediul rural spun că trăiesc la fel, restul fiind echilibrat distribuiți între a trăi mai prost și a trăi mai bine (Tabelul 4). Față de 2002, aceste reprezentări privind situația prezentă sunt mult mai bune. Aproape de jumătate din respondenții Eurobarometrului rural al FSD din decembrie 2002, de asemenea un eșantion reprezentativ pentru lumea satelor, declarau că trăiesc mai prost în 2002 decât în 2001 (13% spuneau că trăiesc mult mai prost, iar 30% - „ceva mai prost”).

De asemenea, în 2005, față de 2002, optimismul este mult mai pronunțat. În 2002, aproximativ unul din patru (23%) locuitori din mediul rural spuneau că o vor duce mai bine în anul următor. În 2005, cifra este cu 11 puncte procentuale mai ridicată.

Toate acestea creează premisele unei creșteri a satisfacției cu viața, prin comparație cu reprezentările despre trecutul îndepărtat (modul în care trăiau părinții în același stagiul al vieții lor) și despre cel apropiat (anul trecut). În general, cei care declară că trăiesc mai bine decât în trecut sunt mai mulțumiți de propria situație (ultima coloană din Tabelul 4). Ei își reprezintă o creștere a gradului de satisfacere a nevoilor.

De asemenea, cei care așteaptă cu optimism viitorul, tind să se declare mai mulțumiți de situația prezentă, anticipând și câștigurile viitoare în planul calității vieții.

¹³ Analiza factorială produce coeficienți similari celor raportați în cazul în care luăm în considerare toți itemii. Am preferat să renunț la satisfacția cu locul de muncă deoarece, aceasta fiind înregistrată doar pentru cei ce au loc de muncă, reducea mărimea eșantionului la jumătate.

¹⁴ Indicele este calculat ca scor factorial, transformat ulterior ca să ia valori între 0 și 10.

¹⁵ Asocierile implicate de text sunt semnificative statistic pentru $p \leq 0,05$.

Tabelul 4. Satisfacția cu viața și reprezentările asupra trecutului, prezentului și viitorului

		Distribuția răspunsurilor	Media indicelui de satisfacție generalizată cu viața
j1a Cum este viața dvs. în prezent comparativ cu cea de acum un an ?	Mult mai buna	1%	7,0
	Mai buna	19%	6,3
	Aproximativ la fel	52%	5,4
	Mai proasta	23%	4,5
	Mult mai proasta	4%	3,2
	NR	0,4%	
	NS	0,8%	
	Total	100%	5,3
j2 Cum credeți că veți trăi peste un an?	Mult mai bine	3%	6,8
	Mai bine	31%	5,9
	Aproximativ la fel	33%	5,2
	Mai prost	14%	4,7
	Mult mai prost	2%	3,9
	NS	15%	5,0
	NR	0,8%	
	Total	100%	5,3
j5 În momentul actual, dumneavoastră considerați ca trăiți mai bine, mai prost sau la fel comparativ cu modul în care trăiau părinții dumneavoastră când aveau aceeași vârstă?	Mult mai bine	27,2%	6,1
	Putin mai bine	38,1%	5,3
	Aproximativ la fel	13,1%	4,8
	Ceva mai prost	10,3%	4,9
	Mult mai prost	4,9%	4,1
	Nu stiu cum traiau parintii atunci	5,0%	4,6
	NR	1,5%	
	Total	100,0%	5,3

Sursa datelor: Eurobarometrul Rural FSD, nov. 2005. Cifrele de pe ultima coloană reprezintă medii ale indicelui de satisfacție cu viața. Acesta ia valori între 0-însatisfacție totală și 10-satisfacție maximă.

Concluzii

Stereotipurile românești descriu lumea satului ca pe una mirifică, în care omul și natura coexistă în armonie. O astfel de lume, deopotrivă înțeleaptă și abundentă în resurse, nu ar putea să fie altfel decât fericită. Mă îndoiesc însă că oamenii din satele românești au fost vreodată cu adevărat satisfăcuți cu viața. Cel mai probabil au fost supuși de-a lungul vremurilor unor lungi perioade de restriște, care le-au afectat posibilitățile de a-și satisface nevoile.

Am arătat în acest text că, nici astăzi, nivelul satisfacției cu viața în ruralul românesc nu este unul ridicat, cel puțin în comparație cu restul Europei. Mai mult, el se menține sistematic ușor mai redus decât la orașe, chiar și în condițiile în care este probabil ca nivelul de aspirații să se fi menținut de asemenea mai redus.

Explicațiile sugerate sunt două, derivând din cei doi determinanți principali ai satisfacției cu viața: pe de o parte resursele sunt reduse, astfel încât sătenii își pot cu greu satisface nevoile. Pe de altă parte nivelul de aspirații este într-o permanentă creștere, sub impactul modernizării, al contactului din ce în ce mai frecvent, mediat și direct, nu doar cu orașul, dar și cu lumea exterioară, cu Vestul.

Analizând în dinamică nivelul de satisfacție, se poate observa cu ușurință că declinul continuu din anii '90 pare a fi încetat, o ușoară tendință de creștere devenind sesizabilă.